

АСЕРТИВНОСТ НАСТАВНИКА У ФУНКЦИЈИ СПРЕЧАВАЊА АГРЕСИВНОГ ПОНАШАЊА УЧЕНИКА ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

Славиша В. Јењић¹, Зоран М. Плаић²

Прегледни научни рад DOI 10.7251/NSK1902051J UDK 159.923.5:[37.064:376.58 COBISS.RS-ID 128260609

Резиме

Многи изазови који се налазе пред наставницима у савременом друштву произилазе из настојања да ученици савладају предвиђене наставне садржаје. Наставници своје стручно усавршавање усмјеравају на методичке компетенције, избор адекватних наставних стратегија, па сходно томе и васпитни рад са ученицима се налази на другом мјесту.

¹ Славиша Јењић је доктор педагошких наука и ванредни професор на Филозофском факултету у Бањој Луци.

Е-адреса: slavisa.jenjic@ff.unibl.org

² Зоран Плаић је магистар педагошких наука, запослен у ЈУ ОШ „Станко Ракића“ у Бањој Луци.

Е-адреса: zplaic@yahoo.com

Једно од многобројних питања педагогије јесте и спречавање насиља, агресије, конфликта.

Аутори у раду разматрају различите могућности понашања наставника у односу на агресивно понашање ученика. Констатовано је да се наставници према агресивним ученицима могу понашати на начин да се повлаче, односно да у потпуности не примјеђују агресивне ученике, затим, да могу и сами бити агресивни и на крају заузети асертивно понашање. Ближе се објашњава агресивност ученика, као и само тумачење агресивности и асертивности. Указано је на лоше стране агресивности, као и на могуће проблеме и потешкоће у васпитном раду. Назначене су посљедице свакодневних обавеза чланова породи-

це, дејство медија и друштва, и њихова улога понашање ученика. У контексту развијања асертивности указано је на могућности и потребу организовања асертивних тренинга.

Кључне ријечи: *асертивност, агресивност, наставник, основна школа.*

Уводна разматрања

Агресивно понашање ученика се данас показује као већи друштвени проблем, а посебно се са њим сусрећу они који се баве васпитањем и образовањем дјецe. Агресија, агресивно понашање или агресивност уопште је изузетно сложени феномен који можемо окарактерисати као понашање које се десило са намјером да се неке или нечему нанесе било каква повреда или штета (Cole & Dodge, 1997). У нашем раду сматраћемо да су наведени појмови синоними, јер у доступној литератури, како домаћој, тако и иностраној, не постоји потпуно слагање око тог термина. Школа, односно њено окружење, јесте поред породичног, најутицајнија у развоју, односно спречавању развоја агресивности. Школу треба посматрати као систем који својом динами-

чношћу, бројним социјалним односима те психолошко-педагошким радом може открити и превентивно или интервентно дјеловати. Фактори који могу утицати на појаву агресивности међу ученицима у школи су различити, повезана је са особинама личности ученика, васпитним радом школе и наставника, спремности школе за сарадњу, одговарајућим ваннаставним активностима и слично.

У овом раду акценат је на понашању наставника, односно његовом понашању у циљу идентификације и спречавања агресивног понашања ученика. Чињеница је да је агресивно понашање одувijek постојало, али је због низа околности, првенствено друштвених, односно класно-политичких, оно у већој или мањој мјери држано под „контролом”. У 20. и почетком 21. вијека са низом друштвено-економских преображаја, динамичних активности, експанзије информационо-комуникационих технологија, овакво понашање је неријетко свом силином излазило на површину међу ученицима у школи. На нашим просторима, агресивно понашање до недавно није праћено као значајна друштвена појава па нису вршена

значајнија систематска истраживања. Такође, као реакцију на такво стање, ни наставници и професори нису имали адекватан одговор на повећану агресивност ученика из чега се дешавало насиље у школи. Сматрамо да школа као одређени репрезент друштва није независна у односу на друштвене појаве, већ да и она сноси дио одговорности за агресивност ученика. Налазимо да је јасна одређена одговорност наставника који морају да се суоче са агресивним понашањем ученика и да се стручно и одлучно супротставе таквом феномену.

Савремени услови живота младих људи значајно детерминишу њихово понашање. Једним оваквим радом није могуће опсервирати све факторе који то одређују, али треба се указати на оне који су нарочито интересантни са аспекта друштвених околности. Дакле, првенствено ће бити ријечи о агресивном понашању младих, и асертивном приступу наставника у односу на агресивно понашање ученика. Односи у породици су од посебног значаја за васпитање дјеце. Не улазећи у детаље породичног васпитања, ипак је потребно указати на ограничења која намећу данашњи услови живота и

рада. Некада су дјеца много више времена проводила у породици. Данас у већини случајева родитељи рјешавају задатке и послове који произилазе из разних и многобројних обавеза. Када се сагледа вријеме проведено на послу, вријеме проведено у путу између посла и куће (стана), као и друге активности родитеља, примијети се да родитељи немају довољно времена да одвоје за васпитни рад са дјецом. Није ријетка ситуација у којој родитељи раде у сасвим другом граду или држави, у односу на мјесто у којем живе дјеца. Просторна и временска удаљеност између родитеља и дјеце оставља простор другим факторима да утичу на понашање дјеце.

Тешко је данас наћи породицу у којој нема интернета, дјеца посједују и користе таблете, мобилне телефоне, компјутере. Родитељи обично и немају представу колико времена дјеца проведу на друштвеним мрежама, игрицама и праћењу садржаја који не одговарају њиховом узрасту. У одсуству родитеља не постоји контрола садржаја који се прате, а они значајно утичу на понашање дјеце. Ово ме се свакако треба додати и праћење телевизијског програма. Много је агресивних сцена, кон-

фликата, убистава и свега што није прилагођено дјечи, а са друге стране дјечи је то интересно. Такве околности утичу на дјечије понашање и идеалан су терен за развијање агресивности. Гоулмен (Goleman, 2008) истиче да породични живот агресивне дјеце обично укључује и родитеље који их занемарују и запостављају, каприциозно и строго их кажњавају, што разумљиво представља разлог због кога дјеца постају помало параноична и борбена. Проблем је у чињеници што фактори као што су медији и друштво (због оптерећености породице) на различите начине могу код дјеце да развијају агресивност и борбеност. Када се то деси, казна постаје средство дјеловања које обично неће дати конкретне резултате, а у многим случајевима је и контрапродуктивна.

Остаје да се сагледају могућности које пружа школа. Обично се од школе највише и очекује. Међутим, и у школи постоје различита ограничења. Чињеница је да се образовном раду даје више пажње него васпитном дјеловању на младе. Сузић (1991) је констатовао да у васпитном раду школа није остварила ни елементарне претпоставке моралног формира-

ња ученика. Разлози су вишеструки, а првенствено је то досадашња преминација рада на образовним садржајима. Утисак је да је и данас тако, наиме, константно повећање обима знања усмјеравају школу да се више бави образовним радом, а да је васпитна компонента рада у школи ипак у другом плану. Наставници првенствено настоје да остваре успјех у реализацији или постизању циљева из наставног плана и програма, очекујући да ће се кроз тај образовни рад задовољити и васпитне циљеве. У том контексту треба посматрати и однос наставника према ученицима агресивног понашања у основним школама. Некада се пред наставником може јавити дилема, у смислу, да ли радити у складу са постављеним планом, или радити на стварању боље опште (ненасилне) радне атмосфере. Имајући у виду различите могућности у односу наставника према ученицима који испољавају агресивност, пажња се усмјерава на асертивно понашање.

Теоријска разматрања

Постоје различите теоријске концепције које разматрају агресивност, агесију и агресивно по-

нашање и дају њихове дефиниције. Према нашем мишљењу, не постоји суштински значајна разлика у овим терминима, па се могу користити као синоними. Неки аутори сматрају да је сасвим извјесно постојање физиолошке основне агресивности, односно да су агресивнији људи они који имају више тестостерона, односно мушких полних хормона, затим тању кору великог мозга (Десимировић, 1997). Исти аутор пише да ендокрини систем који ради под утицајем гена такође знатно утиче на појаву агресивног понашања (Десимировић, 1997). Међутим, то агресивност не објашњава потпуно и до краја. Особа која испуњава ове услове, диктиране биолошким и физиолошким условима, може а не мора бити агресивна. Агресивно понашање дјецe може бити уобичајено и представљати важан дио дјечјег развоја. Савремена медицина сматра да је урођена агресивност код здравих људи испољена у случају заштите сопственог живота, дјецe и у још неким случајевима ирелевантним за наш рад. Свакако да се патолошким стањима агресивности требају бавити психијатри, док се агресивношћу као једном од карактеристика личности баве психоло-

зи, али исто тако налазимо да се превенцији агресивности у школама итекако требају одлучно и заједно бавити педагози, психолози и наставници, а њеним продукцима одлучно супротставити.

Ако одбацимо патолошку агресивност, мишљења смо, психологија треба да објасни начин усвајања и појаву агресивности, могуће утицаје на даљњи развој личности, док би педагогија морала одговорити на централни проблем понашања под утицајем агресивности, начин својеврсног реконструисања личности, али и даљњи правилни развој ученика.

Иако постоје многобројне ситуације за избијање агресивног понашања личности, школске ситуације које стварају наставници представљају сасвим могуће изворе агресивности. Проблем јесте то што агресивност ученика може бити изазвана агресивношћу или непримјереним радом наставника. Савовић пише да се помјерање са изазивача који је социјално неприхватљив објект напада, помјера на „социјално прихватљив објект напада (вршњаке, школску имовину, итд) и испољава се у школском дворишту за вријеме одмора или прије и послје наставе кроз вербално и физички аг-

ресивно понашање” (Савовић, 2004, стр. 75). Исти аутор наводи као чињеницу да у нашим условима приближно 20 % ученика показује висок скор агресивности, што је приближно сличним истраживањима у свијету (Савовић, 2004). Према овом аутору, постоји специфични однос ученика и наставника који може довести до агресивног понашања ученика у различитим случајевима. Како наводи, то су ситуације „у којима наставници не држе дату ријеч, долазе и сами због нечега бијесни на час, не поштују мишљење ученика и повјерење које им је ученик указао” (Савовић, 2004, стр. 85). Јасно је да се у 21. вијеку не могу примјењивати модели и начини поступања према коме ученик не може изнијети свој став и мишљење а поготово због тога бити кажњен. Према нашој дугогодишњој пракси још један проблем може изазвати појаву агресивности, а то је вредновање или оцјењивање резултата рада ученика. Налазимо да је сасвим јасно да наставници кроз сталну демократизацију процеса учења и васпитања, морају заједно са осталим актерима васпитно-образовног процеса, првенствено ученицима, настојати да изграде правилан од-

нос и формирају одговарајућа правила понашања која вриједу за све учеснике.

Начин контролисања агресивности и правилно уочавање исте је од кључне важности за правилан васпитни рад наставника. Такође је битно схватити агресивно понашање као феномен у свакој појединој култури, односно субкултури друштва да би се правилно реаговало на њену појаву. Посебан проблем ствара правилно уочавање разлике између насилног и агресивног понашања. Ђорић упозорава да неки аутори чак сматрају да је „насиље нека врста социјалне агресивности” (Ђорић, 2009, стр. 185). Како пише исти аутор, мора се указати на разлике између ова два појма, јер насиље је увијек негативно и деструктивно, а агресивност може бити позитивно, ако се правилно каналише и која се претежно одреди као нагон (Ђорић, 2009). Посебно је интересантно промишљање које агресивност представља као нагон. Међу многобројним ауторима постоји мишљење да је студија Конрада Лоренца једна од најзанимљивијих на ову тему. Он дословце каже да је „агресивност борбени нагон животиња и човека усмерен на припаднике сопствене врсте” (Lorenz,

1970, стр. 5). У стручној јавности се углавном слажу са оваквим ставовом, али се мора додати да човјек своју агресивност не испољава само према себи, својој врсти, већ и другима, као и свијету који га окружује. Несумњиво се може поставити питање коријена агресивности, уколико не говоримо о психопатологији као што смо претходно разматрали. Сасвим је јасно да се уз дефинисање агресивности као нагона, оно и учи према моделу и то најприје у породици. Сложене су релације гдје се агресивност може усвојити као облик понашања и то између родитеља и дјете, али и између браће и сестара. Једном кад се овакав модел или образац понашања усвоји, он може, али не мора да постане доминантан облик понашања према вањском свијету, односно школи у нашем случају. Други извор агресивног модела понашања су свакако медији и то прије свега насилни садржаји који данас просто извиру из сваког облика медијског представљања. Велики број филмова са насилним садржајима, серија, а у новије вријеме и риалити програма, али и лошим узорима познатих личности, страховито много утичу

на формирање агресивног модела понашања.

Истовремено налазимо да је потребно сагледати још један могући начин стварања агесије. У доступној психолошко-педагошкој литератури данас се ријетко спомиње рад Доларда, Дуба, Милера, Моурера и Сирса (Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Sears, 1939). Овај рад такозване Јелске групе је много година био темељ на основу кога се изучавала агресивност и њена појава. Долард је почео своју монографију једноставном генерализацијом да је „агесија увијек посљедица фрустрације” (Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Sears, 1939, стр. 1). Овакав став подразумијева два одвојена, али повезана мишљења да агресивно понашање увијек води ка фрустрацији, а други да постојање фрустрације води ка некој форми агесије (Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Sears, 1939, стр. 1). За потпуно разумијевање оваког мишљења морамо дефинисати појмове агесије и фрустрације на начин како је то схватала Јелска група. Долард је писао да је „агесија облик понашања која циљано води повређивању особе према којој је усмјерена” (Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Sears, 1939, стр.

9). Исти аутори су такође дали и дефиницију фрустрације, али су са овим доминантним психолошким појмом били доста опрезни. Такав став је произилазио из ондашњег начина рада психолога који су фрустрацију обиљежавали као својеврсни осјећај, односно екстерно испољавање истог. За наш рад је интересантан став о томе кад фрустрација води агесији. Долард пише да „изгледа главни разлог зашто фрустрација људи не води директно ка агесији је тај што такво понашање може водити кажњавању” (Dollard, Doob, Miller, Mowrer & Sears, 1939, стр. 34). Такође је занимљиво мишљење да ће агресивни људи задржати одређен степен агесије за који процијене да ће бити толерисан од других људи.

Као реакцију на многобројне замјерке оваквим мишљењима, један од чланова групе, Милер, је 1941. године објавио рад у којем у некој мјери преформулисао дотадашње ставове. Он сматра да фрустрације производе различите реакције, од којих је агресивно понашање само један облик или форма (Miller, 1941). Ипак, и кад агесија није доминантан облик испољавања, ако се настави појављивати у неком већем облику,

особа ће је вјероватно доминантно преферирати.

Берковиц (1989) сматра да је у академској расправи која је уследила након објављивања закључака Јелске групе, доста научника у већој или мањој мјери оспорила њихове налазе. Берковиц пише да је Бандура био један од најжешћих критичара. Из његове перспективе, социјално учење одређује како ће особа одговорити на изазове такве врсте (Berkowitz, 1989). Слично је стајалиште заступало и Зилман тврдећи да је агесија само један, али не и увијек обавезан, облик јављања након фрустрације (Berkowitz, 1989). Барон је такође писао да запреке према циљу који је постављен од стране личности могу узроковати агресивне реакције, али само кад су неочекиване (Berkowitz, 1989).

Кол и Доџ (Cole & Dodge, 1997) су навели да постоје двије врсте агесије и то реактивна и проактивна агесија. Као реактивну су идентификовали одбрамбено понашање као одговор на провокацију или наговјештај могућег проблема и сагласна је љутњи. Проактивна је, по њима, директно усмјерена, одређена, хладнокрвна акција, а која нема никакав стимуланс (Cole & Dodge, 1997). Не

бисмо се могли сложити до краја да стимуланс за појаву агресије не постоји, јер одбаченост од стране вршњака, као велики проблем у школама, може узроковати појаву агресије. Спасеновић пише да ученици ниског статуса јесу агресивни, али је такође и познато да је агресија као облик социјално неприхватљивог понашања последица фрустрације или ниским статусом (Спасеновић, 2003). Сматрамо да можемо наведено прихватити у смислу постојања два темељна облика агресије, с тим да можемо уочити у чему се они разликују с обзиром на њихове исходе. Ручевић пише да се проактивна агресија углавном може сматрати као добар предиктор јављања делинквентног понашања у раној одраслој доби, док реактивна агресија није фактор ризика за такво понашање (Ручевић и Дувњак, 2010). Ови аутори као још један стимуланс за појаву агресије наводе и приврженост дјецe родитељима. Сматрају да је реактивна агресија повезана са облицима родитељског понашања који резултују са ниском квалитетом привржености, док је проактивна агресија повезана са мањком или вишком родитељског дисциплиновања и надзора (Руче-

вић и Дувњак, 2010). Овакви резултати могу помоћи наставницима у спречавању појаве агресије.

Однос наставника према ученицима агресивног понашања

Агресивно понашање ученика у основној школи наставници брзо препознају. Они (наставници) треба да су спремни да адекватно одговоре на такво понашање. Међутим, тешко је у сваком тренутку бити у могућности исправно реаговати. „Извјесно је да насилничко и деструктивно понашање младих према објектима, имовини, људима, па и наставницима директно доприноси повећању стреса код наставника” (Крнета, Ђејвановић и Шевић, 2015, стр. 632). Присуство стреса у наставничком послу неминовно умањује радне способности, истовремено, и понашање или однос наставника према ученицима таквог понашања.

Као одговор на агресивно понашање ученика, наставници могу бити исто тако агресивни. Агресивно понашање наставника у школи ствара страх код осталих ученика, спречава потребну активност, а све то заједно умањује продуктивност и успех у оства-

ривању постављених циљева. Према томе, агресивно понашање наставника треба „искључити” из наставне праксе.

Супротно од агресивног понашања јесте повлачење. И овакво понашање у наставном раду није пожељно. Наиме, ако наставници примјеђују агресивно понашање ученика и не реагују на исто, остављају простор таквим ученицима да агресија буде уобичајен образац њиховог понашања, али и понашања других ученика. Суштински, повлачење представља избјегавање односа са широм реалношћу и развој дјелатности у оквиру своје личности и непосредне околине (Крстић, 1996). У ширем контексту, ако је агресивност међу ученицима реалност, наставник не би требао да се повлачи (не примјеђује) из те реалности, већ напротив, активно се укључити у превенцију и спречавање таквог понашања.

Коначно, понашање наставника које се, на основу анализе појединих дјела, може сматрати као најпожељније према ученицима који испољавају агресивно понашање јесте асертивно понашање. У *Педагошкој енциклопедији* (1989), као и у *Енциклопедијском рјечнику педагогије* (1963) нема

објашњења асертивности. Дакле, не ради се првенствено о педагошком, већ више социолошком, па и психолошком појму. Међутим, овај термин не налазимо ни у Психолошком речнику (Крстић, 1996). У Речнику социјалног рада наводи се да је асертивност „понашање које карактерише самоуверена комуникација свесна сопствених права и вредности” (Видановић, 2006, стр. 42). Асертивно се понашати значи изражавати своја осјећања и захтјеве у комуникацији са другим. Комуникација између наставника и ученика треба бити двосмјерна, тачније, да наставник увијек саслуша и уважи ученика. Истовремено, наставник ученицима треба да покаже исправност својих ставова. Наставник ће према ученицима показивати своје вриједности и указати на обострана права која постоје. Но, у пракси, одређену агресивност код ученика наставник може да изазове грешкама у оцјењивању, фаворизовању појединих ученика, занемаривањем рада неких ученика итд. Ипак, у стварности је много више узрочника настанка агресивности у комуникацији или односу ученика према другим ученицима.

Агресивност међу ученицима обично изазива интерперсонални конфликт, а исти се некада неће разријешити без посредовања наставника. Постоје различити поступци наставника у конфликтним ситуацијама међу ученицима. Једна од могућности јесте и медијација. Према Јењићу (2011) медијација је метода разрјешавања конфликта која подразумијева да између страна у конфликту посредује треће лице које ће настојати да измири сукобљене и нађе рјешење којим би се превазишао конфликт. Наставник, у улози медијатора у разрјешавању конфликта, или спречавања агресивног понашања, не може бити агресиван, већ искључиво асертиван. То значи да ће:

- уочити агресивно понашање међу ученицима;
- остварити искрену комуникацију са ученицима;
- саслушати ученике и при томе изразити властита мишљења и осјећања и
- асертивним приступом спријечити даљи развој агресивности (показати разумијевање за саговорника).

Дакле, асертивно понашање представља добар модел по којем ће се наставник укључити у спре-

чавање агресивности међу ученицима. Међутим, да ли свако има способности да се асертивно понаша? Треба имати у виду особине личности, васпитно-образовне вриједности и компетенције, стечене навике итд. Са намјером да се код појединаца развије асертивност, постоји могућност организовања асертивног тренинга. Ријеч је о програму дизајнираном да оспособи појединце да директно изражавају своја осјећања, потребе и захтјеве (Ивановић, 2001). Сигурно је да нису сви наставници једнако асертивни, као што нису сви људи једнако агресивни. Ако постоје програми за унапређење асертивности (асертивни тренинг), значи да свако може развијати више асертивно понашање, а мање агресивно или понашање по којем ће се из сваке теже ситуације повлачити. На крају, асертивност као одговор на агресивност треба развијати код свих, а не само међу наставницима и ученицима. Истина је, ученици неријетко прихватају понашање наставника које ће користити као образац свог понашања. Зато би асертивни тренинг, кроз којег би пролазили наставници, индиректно смањивао агресивно понашање ученика.

Закључна мишљења

Асертивност је релативно нов термин који се јавља у литератури, и за исти се више интересује психологија. Из тог разлога је мање доступних педагошких радова који објашњавају овакав образац понашања. Ипак, и оно што је доступно указује на значај развијања асертивности. Веће присуство асертивности дијаметрално ће умањити присуство агресивности међу ученицима.

За разлику од асертивности много више је објашњена агресивност, па и повлачење из непријатне ситуације. Мноштво је примјера у литератури, али и у наставној пракси који показују лоше ефекте агресивног понашања ученика. Сви се слажемо да понашање ученика одређује мноштво психолошких, али и социолошких фактора, првенствено породица, школа, медији и друштвена средина.

У раду није опсервирана агресивност ученика према наставнику, или наставника према ученику. Указано је на понашање наставника према ученицима који испољавају агресивност у свом понашању. Управо асертивни приступ наставника према агресивним ученицима резултираће сма-

њењем агресивности, а очекивати је да ће ученици (посматрајући наставника као примјер) научити исто тако се понашати. Зато је потребна упорност наставника. Не може се очекивати да ће један асертиван приступ наставника у потпуности уклонити агресивно понашање ученика. Континуирано асертивно понашање, ипак хоће. Ова теоријска разматрања и схватања би требало поткријепити квалитетним истраживањима за наредни период. До тада, пожељно је осмислити и реализовати одређене асертивне тренинге за актере наставног процеса. Треба на крају нагласити да је асертивно понашање наставника заиста у функцији спречавања агресивног понашања ученика.

Литература

Berkowitz, L. (1989). Frustration-Aggression Hypothesis; Examination and Reformulation.

Psychological Bulletin, 106. New York: Academic Press, pp. 59–73.

Видановић, И. (2006). *Речник социјалног рада*. Београд: Ауторско издање.

Cole, J. & Dodge, K. (1997). Aggression and antisocial behavior. In: P. Mussen, W., Damon & N.

Eisenberg (Red.). *Handbook of Child Psychology*. New York: Wiley.

Dollard, J., Doob, L. Miller, N., Mowrer, O. & Sears, R. (1939). *Frustration and aggression*. New Haven, CT: Yale University Press.

Десимировић, В. (1997). *Медицинска психологија са основама психопатологије*. Београд: Наука.

Ђорић, М. (2009). Булинг као врста социјалног насиља. *Политичка ревија*, 3, Београд, стр. 145–163.

Goleman, D. (2008). *Emocionalna inteligencija*. Beograd: Geopolitika.

Ивановић, С. (2006). Васпитни аспекти савремене школе. *Зборник Института за педагошка истраживања*. Београд: Институт за педагошка истраживања, стр. 40–58.

Јењић, С. (2011). *Идентификација узрока и начини разрешавања конфликта међу ученицима основних школа*. Необјављена докторска дисертација. Бања Лука: Филозофски факултет.

Крнета, Д., Ђејвановић, М. и Шевић, А. (2015). Извори стреса код наставника. *Учење и настава*. Београд: Друштво за развој образовања, стр. 629–650.

Krstić, D. (1996). *Psihološki rečnik*. Beograd: Savremena administracija.

Lorenc, K. (1976). *O agresivnosti*. Beograd: Vuk Karadžić.

Miller, N. E. The frustration-aggression hypothesis. *Psychological Review*, 48. NY, pp. 337–342.

Ručević, S. i Duvnjak, I. (2010). Povezanost reaktivne i proaktivne agresije, privrženosti i samopoštovanja adolescenata. *Psihologijske teme*, 19. Osijek: Filozofski fakultet, str. 103–121.

Савовић, Б. (2004). Агресивно понашање ученика у школи. *Педагогија*, 2, Београд, стр. 68–86.

Спасеновић, В. (2003). Вршњачка прихваћеност/одбаченост и школско постигнуће. *Зборник Института за педагошка истраживања*, 35. Београд: Институт за педагошка истраживања, стр. 267–279.

Сузић, Н. (1991). Улога наставника у друштвено-нормалном васпитању ученика данас. *Зборник: Наставник у условима савремених промјена*. Бања Лука: Педагошка академија, стр. 132–140.

**Slavisa V. Jenjic,
Zoran M. Plaic**

ASSERTIVENES OF
TEACHER WITH REGARD
TO PREVENTING
AGGRESSIVE BEHAVIOUR
IN ELEMENTARY SCHOOL
STUDENTS

Summary

Numerous challenges that teachers face in contemporary society are the result of their efforts to help their students deal with the curriculum. For that reason, teachers focus their professional training on methodological competences and selection of adequate teaching strategies, thus rendering moral education less important. With regard to this, pedagogy raises numerous issues concerning prevention of violence, aggression, and conflicts. In this paper, the authors discuss different possibilities of a teacher's response to aggressive behaviour of a student. They can either choose to retreat when faced with it, that is, not to notice it on the whole, or to be aggressive themselves, or take an assertive stance. In addition, the authors look more closely on the notions of ag-

gression and assertion, and point to the downsides of the former, as well as to potential issues and difficulties in moral education. In addition, they emphasise the role of the family and their daily routines and duties and the impact of media and society on a student's behaviour. In the end, the authors point to the possibilities and necessity of organising assertive trainings within the context of developing this sort of behaviour in class.

Key words: *assertiveness, aggression, teacher, elementary school.*

**Славиша В. Јенич,
Зоран М. Плаић**

ЧУВСТВИТЕЉНОСТ
УЧИТЕЉА В ФУНКЦИЈИ
ПРОФИЛАКТИКИ
АГРЕСИВНОГО
ПОВЕДЕНИЯ УЧАЩИХСЯ
НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Резюме

Многие проблемы, стоящие перед учителями в современном обществе, связаны с усилиями учащихся овладеть намеченным содержанием обучения. Учителя ориентируют свое профессиона-

ьное развитие на методические компетенции, выбор адекватных стратегий обучения, и, следовательно, учебная работа со студентами не имеет себе равных. Одним из многих вопросов педагогики является предотвращение насилия, агрессии и конфликтов. Авторы рассматривают различные возможности поведения учителя в связи с агрессивным поведением студентов. Было заявлено, что учителя по отношению к агрессивным ученикам могут вести себя таким образом, что они отстраняются, то есть они не полностью замечают агрессивных учеников, тогда они сами могут быть агрессивными и, в конечном итоге, вести себя уверенно.

Агрессивность студентов объясняется более подробно, равно как и интерпретация агрессии и самоутверждения. Были отмечены недостатки агрессии, а также возможные проблемы и трудности в воспитательной работе. Намечены последствия ежедневных обязанностей членов семьи, влияние средств массовой информации и общества, а также их роль в поведении учащихся. В контексте развития самоуверенности были отмечены возможности и необходимость организации утвердительных тренингов.

Ключевые слова: напористость, агрессивность, учитель, начальная школа.